

TEOPTIA V STAROM ZÁKONE NA PŘÍKLADE ZJAVENÍ SA BOHA PROROKOVI MOJŽIŠOVI¹³

Miroslav ŽUPINA

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Predmetný článok si kladie za cieľ preskúmať otázku videnia (zrenia) Boha v kontexte učenia Svätého Písma, konkrétnejšie Starého Zákona v tých súvislostiach, ktoré sa bezprostredne dotýkajú života a pôsobenia starozákonného proroka Mojžiša. Samotná otázka videnia alebo zrenia Boha je vo Svätom Písme prezentovaná v dvoch odlišných rovinách, z ktorých prvá - na prvý pohľad by sa to takto mohlo zdať - akoby popierala druhú. Z tohto dôvodu podrobnejšie preskúmame obidva pohľady na skúmanú problematiku a urobíme záver tejto východiskovej otázky.

Podľa jedného názoru určité miesta Svätého Písma poukazujú na skutočnosť, že videnie Boha je nereálne a nemožné. Napríklad v 2. knihe Mojžišovej sa Boh takto prihovára Mojžišovi: „*Nebudeš môcť vidieť moju tvár, lebo človek ma neuvidí, ak má ostať nažive.*“ [2Mjž 33, 20] Aj žalmista konštatuje, že Boh „*tmu urobil si skrýšou vôkol seba.*“ [Ž 18, 12] Podobne v Novom Zákone svätý apoštol a evanjelista Ján hovorí: „*Boha nikto nikdy nevidel.*“ [Jn 1, 18. Porovnaj s 1Jn 4, 12] V tomto duchu aj svätý apoštol Pavol pripomína, že Boh prebývajúcí v neprístupnom svetle je ten, „*ktorého nikto z ľudí nevidel a ani vidieť nemôže.*“ [1Tim 6, 16]

Na druhej strane sa vo Svätom Písme nachádza hneď niekoľko veľmi vážnych miest, ktoré zreteľne hovoria o možnosti človeka vidieť Boha. Napríklad už v Starom Zákone patriarcha Jakub prináša o tom nasledovné osobné svedectvo: „*Videl som Boha tvárou v tvár a ostal som nažive.*“ [1Mjž 32, 30] Podobné svedectvo je zaznamenané aj vo vzťahu k Mojžišovi, o ktorom je povedané, že „*Hospodin hovoril s Mojžišom tvárou v tvár, akoby sa rozprával so svojím priateľom.*“ [2Mjž 33, 11] V Starom Zákone sa nachádza ešte ďalšie svedectvo, pretože aj *Kniha Jób* v samotnom svojom závere hovorí o Jóbovom videní Boha nasledovne:

¹³ Táto štúdia je výsledkom riešenia grantovej úlohy č. 1/2017 VGA *Teologický a duchovný odkaz svätého Symeona Nového Teológa* v rámci Vedeckej grantovej agentúry Pravoslávnej cirkvi na Slovensku.

„Len z chýru som počul o Tebe, ale teraz Ťa moje oko videlo.“ [Job 42, 5] Samozrejme, aj Nový Zákon rozvíja ideu videnia Boha. Samotným Spasiteľom Isusom Christom sú vyslovené tieto slová: *„Blažení čistí srdcom, lebo oni uvidia Boha.“* [Mt 5, 8] V rovnakom duchu aj svätý apoštol a evanjelista Ján vyslovuje svoju nádej v kontexte videnia Boha, keď hovorí: *„Teraz sme Božími deťmi, a ešte nebolo zjavené, čím budeme. Vieme, že keď sa zjaví, Jemu budeme podobní, lebo Ho uvidíme takého, aký je.“* [1Jn 3, 2. Porovnaj s 1Kor 13, 12]

Z uvedeného – ako sme konštatovali vyššie – sa zdá, akoby tieto biblické miesta boli vo vzájomnom rozpore. Napríklad v kontexte Mojžišovho videnia Boha je najprv povedané, že Boh sa s ním rozprával tvárou v tvár, [Pozri 2Mjž 33, 11] a o niekoľko veršov neskôr mu Boh „rôzne“ pripomína, že ak chce ostať živý, nebude môcť vidieť Jeho tvár. [2Mjž 33, 20] Prečo je tu takéto protirečenie? Alebo pozrime na výroky svätého apoštola Jána. V jednom a tom istom liste raz hovorí, že Boha je možné vidieť, dokonca, že Ho uvidíme takého, aký je, [1Jn 3, 2] a hneď v nasledujúcej kapitole to popiera, keď konštatuje, že Boha nikto nikdy nevidel. [1Jn 4, 12] Ako teda máme chápať uvedené, ale aj iné podobné miesta Svätého Písma v kontexte otázky videnia Boha, ktoré sú protikladné? Ide skutočne o antitézy?

Na vyššie položené otázky pravoslávna teológia odpovedá svojim učením, ktoré vychádza zo základného odlíšenia medzi Božou podstatou na jednej strane a Božou energiou na druhej strane. Celá problematika je zreteľným spôsobom vysvetlená svätým Gregorom Palamom, [14] ktorý videnie Boha súčasne aj odmieta, teda vylučuje, ale aj predpokladá. Vo svojej podstate je kompatibilný so Svätým Písmom (aj áno – aj nie). To, že vylučuje možnosť videnia Boha, znamená, že vylučuje vidieť Boha podľa Jeho podstaty. A to, že predpokladá možnosť videnia Boha, znamená, že predpokladá vidieť Boha podľa energie, to znamená vidieť Božiu prítomnosť v stvorenom svete prostredníctvom Jeho energií. V tomto bode, v tomto odlíšení Božej podstaty od Božích energií sa nachádza celá „záhada“ na prvý pohľad neriešiteľnej problematiky videnia Boha. Je teda viac ako zrejmé, že ani Sväté Písmo, ani patristická tradícia,¹⁴ neklamú,

¹⁴ Napríklad už svätý Vasilij Veľký prináša svedectvo, keď hovorí: *„Boha poznávame vďaka Jeho energiám, avšak nenárokujeme si na to, že sa môžeme priblížiť k Božej podstate. Len Božie energie schádzajú k nám, Božia podstata zostáva nedostupná.“* [5] Podobné odlíšenie Božej podstaty od energií nachádzame aj u svätého Gregora Teológa. [11] A čo sa týka možnosti videnia (zrenia) Boha z množstva výrokov cirkevných otcov vyberáme tvrdenie svätého Symeona Nového Teológa, ktorý nemožnosť vidieť Boha nazýval tou

nezavádzajú, ani nehovoria iba čiastočnú pravdu. Hovoria a svedčia o skutočnej pravde, a to, že raz povedia *je to možné* a inokedy *nie je to možné*, závisí od toho, či sa pod pojmom *Boh* chápe Božia podstata alebo Božia energia. Mimochodom, táto skúmaná problematika videnia Boha ide ruka v ruke s podobnými otázkami, ako sú možnosť poznania Boha (Boh je zároveň poznateľný i nepoznateľný), čo vyúsťuje do participácie na Božom živote a v konečnom dôsledku zbožštenia človeka, samozrejme, nie podľa podstaty, ale podľa blahodäte.

Vráťme sa však k skúmanej otázke. Z povedaného je teda zrejmé, že neprístupnosť Božej podstaty nevyklučuje videnie Boha. Platí to aj naopak, videnie Boha nepopiera to, že Boh je skutočne pre človeka neprístupný. Prorok Mojžiš, pre ktorého je tiež nemožné uzrieť nestvoreného Boha podľa podstaty, nie je prvý, samozrejme, ani jediný, ktorému sa Boh zjavil prostredníctvom svojej energie. Samotný Boh sa takýmto spôsobom prihovára Mojžišovi: „*Ja som Hospodin a zjavil som sa Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi ako ich živý Boh, ale svoje meno som im neoznámil.*“ [2Mjž 6, 2-3] Z tohto dôvodu pri svojom prvom zjavení sa Mojžišovi Boh deklaruje práve túto skutočnosť, keď sa mu prihovára týmito slovami: „*Ja som Boh tvojho otca, Boh Abrahámov, Boh Izákov a Boh Jakubov.*“ [2Mjž 3, 6] Počas tohto prvého odkrytia sa Boha Mojžišovi, kedy sa Boh zjavil vo forme ohnivého plameňa uprostred horiaceho kra, mal Mojžiš v úmysle priblížiť sa bližšie k tomuto kru. Avšak akonáhle započul Boží hlas, ktorý sa mu prihováral, zakryl si tvár, pretože sa bál pozrieť na Boha. [2Mjž 3, 2-6]

V nadväznosti na to, keď Boh Mojžišovi oznámil, že ho posielala vyslobodiť izraelský národ z egyptského zajatia, žiada Mojžiš Boha, aby mu odkryl svoje meno. A Boh mu odpovedal: „*Som, ktorý som (som Existujúci)... tak oznám Izraelčanom: Existujúci ma poslal k vám.*“ [2Mjž 3, 14] Tak sa Mojžiš stal prvým očitým svedkom toho, ako sa Boh odkryl a zjavil ako *Existujúci*. V podstate sa Mojžiš stal prvým, kto videl Boha. Archimandrita Sofronij Sacharov v tejto súvislosti dodáva, že Boh takýmto spôsobom odhalil svoju osobu – hypostázu. [19]

Ďalšie zjavenie sa Hospodina Mojžišovi sa uskutočnilo na hore Sinaj, kde sa Boh zjavil vo forme temnoty alebo oblaku spojeného s dymom. Teda po prvej skúsenosti s videním Boha vo svetle (plameni, ohni), teraz nasleduje temnota. Túto skutočnosť svätý Gregor Nysský „vysvetľuje ako pokročilejšie štádium duchovnej cesty, keď si človek uvedomí, že vedomosti, ktoré poskytuje zmyslové

najhoršou herézou, ktorá zhŕňa všetky ostatné. Podrobnejšie pozri [14].

vnímanie a ľudská logika nestačia pre pochopenie Boha. Božia podstata je obklopená nepochopiteľnosťou ako temnotou.“ [6]

Boh sa, samozrejme, zjavoval Mojžišovi aj počas putovania vyvoleného národa do zaslúbenej zeme, pričom práve osobné sprevádzanie Boha predstavovalo pre Mojžiša pevný základ a oporu v neľahkých situáciách počas tejto dlhej a namáhavej cesty. Neskôr je Mojžišovi, na jeho žiadosť vidieť Božiu slávu, určené byť „v skalnej trhlíne“ a byť prikrytý Božou rukou, kým neprejde Boh. Až po odťahnutí Božej ruky smie Mojžiš uzrieť Boží „chrbát“. [2Mjž 33, 22-23] Je zrejmé, že tu nemôžeme hovoriť o žiadnych antropomorfných predstavách Boha, pretože pojmy ako *Božia tvár, miesto pri Bohu, skala, skalná trhlina, Božia ruka* alebo *Boží chrbát* majú byť chápané obrazne, alegoricky. Nakoniec sa Mojžiš v pozícii očitého svedka Božieho zjavenia objavuje aj v Novom Zákone a to spoločne s prorokom Eliášom pri Christovom preobrazení. [Mt 17, 3; Mk 9, 4; Lk 9, 30]

Spoločným znakom všetkých zjavení sa Boha Mojžišovi je skutočnosť, že táto teoptia nepredstavuje určitý konvenčný fenomén, ani nemôžeme hovoriť o tom, že Mojžiš je iniciátorom týchto Božích zjavení. Teoptia ako taká je vždy pohybom, aktivitou, dynamickým edukačným a výchovným procesom, [18] kedy sa Boh odhaľuje a odkrýva človeku, čím u neho dochádza k osobnej skúsenosti s Božou blahodafou (energiou). Táto skúsenosť, ktorá umožňuje stvorenému a obmedzenému človeku dotyk s nestvoreným a večným Bohom, je zvyčajne spojená s náležitou prípravou či podstúpenou skúškou, čo je zrejmé aj v prípade Mojžiša.

Postupné zjavenia sa Boha, teda jednotlivé teofánie vedú Mojžiša podľa svätého Gregora Nysského k neustále vyššiemu poznaniu Boha – teognóze. [7] Najprv vidí Mojžiš Boha „v ohni“ a následne „v oblaku“. Teda čím sa viac k Bohu približuje, tým viac si uvedomuje nepochopiteľnosť Božej prirodzenosti. Nakoniec je privádzaný k nie rukami vytvorenému stánku, ktorý predstavuje ukončenie jednotlivých postupných krokov teoptie. Tento nie rukami zhotovený príbytok je sám Christos, ktorý „si aj medzi nami postavil svoj stánok.“ [7]

Teofánia má hlboké dôsledky tak na dušu človeka, ako aj na jeho telo. Aj svätý Gregor Palama zdôrazňuje, že vnútorné osvetlenie, ku ktorému počas teoptie dochádza, sa u človeka prejavuje aj po jeho telesnej stránke. [9] Keď Mojžiš zišiel po štyridsiatich dňoch z hory Sinaj s doskami Zákona, jeho tvár z dôvodu vzájomného spoločenstva s Bohom, teda teoptie, žiarila, čím u národa vyvolal obavu. [2Mjž 34, 29-35] To, že teoptia spôsobuje u človeka obavu alebo vyvoláva pocit strachu, je zrejmé nielen zo skúseností spravodlivých v Starom

Zákone, ale s týmto fenoménom sa stretávame aj v Novom Zákone. Veľkú obavu pociťovali napríklad aj svätí apoštoli počas Christovho preobrazenia, Evanjelíá totiž zhodne konštatujú, že apoštoli sa báli resp. pociťovali strach a padli tvárou na zem. [Mt 17, 6; Mk 9, 6; Lk 9, 34]

Zjavenie alebo odkrytie sa Boha človeku nie je jednotvárne ani jedno-významové. Ako hovorí Makarij Egyptský, Boh sa každému svätému otcovi zjavuje ako On chce a ako to On sám považuje za vhodné. [12] Iným spôsobom sa zjavil Abrahámovi, iným Izákovi, tiež iným Jakubovi, odlišnými spôsobmi aj mnohým ďalším starozákonným spravodlivým, ako sú Noe, Daniel, Dávid, Šalamún, Izaiáš a tiež ďalším prorokom. Okrem toho aj rôzne zjavenia sa Boha tomu istému človeku nie sú vždy rovnaké, ale majú rôzne formy. Človek je takýmto spôsobom, ako často zdôrazňujú cirkevní otcovia, pedagogicky vedený od nižšieho štádia poznania Boha a spoločenstva s Ním k vyššiemu, plnšiemu, dokonalejšiemu, čo platí aj o istých štádiách či etapách videnia Boha. V celkovom kontexte starozákonnej epochy vo vzťahu k teofánii je nevyhnutné dodať, že každé takéto zjavenie sa Božieho Loga nie je samoúčelné v tom slova zmysle, že je vnímané a pozorované len konkrétnou osobou, ktorej sa Boh odhaľuje a odkrýva, ale sa rozpína do všeobecnej perspektívy Božej ikonómie a plní úlohu prípravy pre vtelenie sa Božieho Loga. [16]

Teofánie Starého Zákona sú zvyčajne cirkevnými otcami interpretované ako zjavenia sa druhej osoby Svätej Trojice, ktorých zámerom je príprava pre jej vtelenie, čo otcovia vysvetľujú aj slovami slávny príchod. Božia sláva, ktorá je v Starom Zákone identifikovaná mnohými rôznymi spôsobmi, ako napríklad svetlo, mrak, ohnivý stĺp, víchrica, jemný vánok alebo šelest, v Novom Zákone zažiarila ako neprístupné svetlo na hore Tábor [Mt 17, 2; Mk 9, 3; Lk 9, 29] alebo svetlo z neba pri Pavlovom obrátení. [Sk 9, 3] Tá istá sláva sa zjavovala aj svätým analogicky ich duchovnému stavu už počas ich pozemského života a v plnosti bude videná v budúcom veku. Svätý Gregor Palama dodáva, že pokiaľ pred vtelením sa Božieho Slova a ustanovením svätej Eucharistie nestvorené svetlo osvetľovalo človeka zvonku, teraz kedy môže na Eucharistii participovať, ho osvetľuje aj z vnútra. [9]

Počas zjavení sa Boha v Starom Zákone sa Hospodin veľmi často prihovárал slovami „Ja som Boh ...“ [1Mjž 26, 24; 2Mjž 6, 7; 2Mjž 20, 2; 3Mjž 19, 2; 5Mjž 5, 9 a iné] V Novom Zákone, kedy už došlo k vteleniu sa Božieho Loga, boli tieto starozákonné slová doplnené ubezpečením Christa: „Ja som s vami.“ [Mt 28, 20] Nimi Christos potvrdil vzájomnú jednotu medzi Bohom a človekom, čím pozdvihol človeka na úroveň Boha, samozrejme, bez možnosti jednoty podľa

podstaty. [13] Teofánie alebo videnia Boha apoštolmi alebo neskôr rôznymi svätými sú dokonalejšie tak od Mojžišových, ako aj celkovo všetkých starozákonných. „Videnie Boha bolo v Starom Zákone len čiastočné a neúplné, zatiaľ čo v Novom Zákone je plnšie a jasnejšie.“ [15] Prečo je tomu tak? Pretože „až s Christom prišlo pravé poznanie a videnie Boha.“ [17] Metropolita I. Alfejev prináša veľmi pekné zhrnutie podobnosti i rozdielnosti starozákonných i novozákonných videní Boha, keď hovorí: „(Nestvorené) svetlo ožiarilo apoštolov na hore Tábor, zjavilo sa Mojžišovi na Sinaji a bolo nazvané mrakom. Ak sú sinajský mrak a táborské svetlo čo do svojej prirodzenosti totožné a ak zároveň sú Božími energiami, potom rozdiel medzi nimi musí spočívať v miere „intenzity“ Božej prítomnosti. Starozákonný spravodlivý bol zakrytý Božou rukou a neuvidel Božiu tvár, videl len Boha „zozadu“, zatiaľ čo apoštoli hľadeli do Christovej žiariacej tváre.“ [15]

Samotný Spasiteľ hovorí, že kto videl Jeho, videl Otca. [Jn 14, 9] Avšak aj takéto videnie Boha nie je dokonalé, ide o hmlistý obraz, o videnie akoby v zrkadle. [1Kor 13, 12] Dokonalejšie videnie bude možné až v budúcom veku. [Zj 22, 4] Existuje tu akási postupná gradácia videnia Boha, najprv starozákonné prípravné videnia „v hmle a tieni“, ku ktorým môžeme zaradiť aj teoptie proroka Mojžiša, neskôr novozákonné videnia vďaka Božiemu vteleniu a príchodu Mesiáša, na ktorých participovali apoštoli, zvlášť počas Christovho preobrazenia, a napokon mystické skúsenosti mnohých svätých – za všetkých uvedieme aspoň svätého Symeona Nového Teológa.¹⁵ Pre všetky takéto teoptie je charakteristické, že osobne alebo hypostaticky sa nezjavuje len Boh, ale spoločne s Bohom je na úroveň skutočnej osoby alebo hypostázy pozdvihovaný aj človek. Ide o teoptie, kedy sa človek stáva podobný Bohu, prekračuje hranice dočasnosti a obmedzenosti a participáciou na Božom živote môže okúsiť eschatologické obnovenie, [22] čím sa stáva členom spoločenstva teozisu – zbožštenia. [8]

Na záver prinášame skúsenosť významného gréckeho teológa metropolitu H. Vlachosa, ktorý zhrňa to, čo sme uviedli v kontexte otázky teoptie aj vo vzťahu k prorokovi Mojžišovi, ale aj všeobecne o zmysle a význame starozákonných videní Boha i dôležitosti novozákonných svedectiev, týmito slovami: „Ako vieme z celej tradície našej Cirkvi, videnie Boha sa uskutočňuje skrze zbožštenie človeka a človek má tak účasť na zbožšťujúcej Božej energii.“ [20]

¹⁵ O mystických skúsenostiach svätého Symeona Nového Teológa v našom cirkevnom prostredí pozri [21], [23].

SUMMARY

Several conclusions are drawn from this study, which we will try to summarize. First, teoptium itself is always a movement, activity, a dynamic educational and educational process, in which God reveals and reveals to man, thus experiencing him personally with God's grace (energy). Second, the gradual revelation of God, that is, the individual theophanes, lead Moses to an ever greater knowledge of God - teognosis. Third, theophania or the vision of God by the apostles or later by different saints are more perfect from Moses as well as from all the Old Testament apparitions, because the vision of God in the Old Testament was only partial and incomplete, while in the New Testament it is fuller and clearer. A better vision of God will only be possible in the next age, when by participating in God's life one can experience eschatological renewal and become a member of the community of theosis - deification.

REFERENCES

Biblical sources

1. *Biblia. Písmo Svätej Starej a Novej Zmluvy*. Liptovský Mikuláš – Banská Bystrica : Tranoscius a Slovenská biblická spoločnosť, 1999. ISBN 80-7140-182-X.
2. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. 1992. Москва : Издание Московской Патриархии, 1992.
3. *Biblia Sacra. Iuxta Vulgatam Versionem*. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2007. ISBN 978-3-438-05303-9.
4. *The Old Testament of the Seventy. Septuaginta*. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2006. ISBN 978-3-438-05119-6. / Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Εβδομήκοντα (Ο΄). *Septuaginta*. 2006. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2006. ISBN 978-3-438-05119-6. /

Patristic sources

5. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. 1886. Επιστολαί. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 32. Paris, 1886. Σελ. 219-1112.
6. GREGOR Z NYSSY. 2012. *Život Mojžiša alebo O ceste k dokonalosti v cnosti*. Bratislava : Dobrá kniha, 2012. ISBN 978-80-7141-768-2.
7. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΥΣΣΗΣ. 1863. Εις τόν βίον Μωυσέως. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 44. Paris, 1863. Σελ. 298-430.

8. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. 1962. Λόγος αποδεικτικός περί της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος. In *Συγγράμματα*. Τόμος 1. Θεσσαλονίκη : Πατερικά Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», 1962.
9. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. 1962. Υπέρ των ιερως ησυχάζόντων. In *Συγγράμματα*. Τόμος 1. Θεσσαλονίκη : Πατερικά Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», 1962. Σελ.
10. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. 1970. Αντιρρητικός προς Ακίνδυνον. In *Συγγράμματα*. Τόμος 3. Θεσσαλονίκη : Πατερικά Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», 1970. Σελ.
11. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ. 1858. Λόγος 27. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 36. Paris, 1858. Σελ. 11-25.
12. ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ. 1903. Ομιλίες πνευματικάι. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 34. Paris, 1903. Σελ. 449-821.
13. ΜΑΞΙΜΟΣ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ. 1865. Προς Θαλάσσιον περί διαφόρων απόρων της Θείας Γραφής. In MIGNE, J.-P. *Patrologia Graeca*. Τόμος 90. Paris, 1865. Σελ. 244-785.
14. SYMEON O NEOS THEOLOGOS. 1967. Orationes ethicae 5. In *Sources Chrétiennes*. Ed. J. Darrouzès. Vol. 129. Paris, 1967. P. 78-119.

Scientific sources

15. ALFEJEV, I. 2016. *Mystérium víry. Uvedení do pravoslavné teologie*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2016. ISBN 978-80-7465-209-7.
16. MANDZARIDIS, G. 2006. Theoptes Moses and Theoptia. In *Bible and modern man*. Thessaloniki : P. Pournara, 2006. p. 287-293. ISBN 960-242-346-3.
/ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗΣ, Γ. 2006. Θεόπτης Μωυσης καί θεοπτία. In *Αγία Γραφή καί σύγχρονος άνθρωπος*. Θεσσαλονίκη : Π. Πουρναρά, 2006, σ. 287-293. ISBN 960-242-346-3./
17. PRUŽINSKÝ, Š. 2000. *Prvý list svätého apoštola Jána Teológa*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2000. ISBN 80-88885-74-4.
18. PRUŽINSKÝ, Š. 2013. *Preobrazenie Isusa Christa*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. ISBN 978-80-555-0960-0.
19. SOFRONIJ (SACHAROV), archim. 2017. *Vidět Boha, jaký je*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2017. ISBN 978-80-7465-286-8.
20. VLACHOS, H., metr. 2006. *Pravoslavná spiritualita (stručné uvedení)*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove. Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2006. ISBN 80-8068-465-0.

21. ŽUPINA, M. 2015. Mystické skúsenosti v živote svätého Symeona Nového Teológa. In *Acta Patristica*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015. Roč. 6, č. 13, s. 165-174. ISSN 1338-3299.
22. ŽUPINA, M. 2017. *Biblicko-patristický pohľad na človeka v protologickom, historickom a eschatologickom kontexte*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2017. ISBN 978-80-555-1970-8.
23. ŽUPINA, M. 2018. Boh ako svetlo v mystických skúsenostiach a poznaní svätého Symeona Nového Teológa. In *Pravoslávny teologický zborník*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 2018. Zv. XLIV (29), s. 44-54. ISBN 978-80-555-2026-1.

VISION OF GOD (THEOPTIA) IN THE OLD TESTAMENT ACCORDING TO THE EXAMPLE OF THEOPHANY TO THE PROPHET OF MOSES

Miroslav ŽUPINA, lecturer, Faculty of Orthodox Theology, University of Presov,
Masarykova 15, 080 01 Presov, Slovakia, miroslav.zupina@unipo.sk,
00421517724729

Abstract

The present study brings a theological view of the question of seeing (maturing) God in the context of the teachings of the Holy Scripture, namely the Old Testament in those contexts that directly affect the life and work of the Prophet Moses. The theme of seeing God (theoptia) is not new in the New Testament, because the Old Testament already brings several revelations of God to man. In our article, we look in more detail at the theological examination of the three revelations of God to Moses. We come to the general conclusion that in the Old Testament man could not look at God's face, he saw only God "from behind", while the New Testament man could look into Christ's radiant face. The vision of God is realized through the deification of man, and man thus participates in the worshiping energy of God, and the more mature and fuller maturation of God will only be possible in the next age.

Key words

The Old Testament, Moses revelation, theophany, theoptia, the vision of God, light, cloud, metamorphosis, eschatological renewal, deification